

Müstəqil Azərbaycanın bütün ərazi-lərində tarixi, dini abidələrimiz məscidlərimiz yenidən tikilib, bərpa edilib və bu davamlıdır. Məscidlər tarixi simaları qorunmaqla əsaslı təmir edilib. Dünyanın ən qədim məscidlərin-dən biri olan, 743-cü ildə inşa edilmiş Şamaxı Cümə məscidi yenidən qurulub. Xristian dini abidələri, alban kilsələri, o cümlədən Nic qəsəbəsindəki kilsə, Kiş kilsəsi təmir edilib. Tarixi-mədəni ərəfəsi, milli-mənəvi dəyərlərin qorunması, həmçinin dini ziyanatgahların, maddi-mədəniyyət abidərinin bərpası və mühafizəsini daim diqqət mərkəzində saxlayan dövlət kimi bu siyaset işğaldan azad olunmuş torpaqlarımızda da uğurla davam etdirilir.

Dağlıq Qarabağ və ətraf rayonlarının ərazi-lərində rəsmi fealiyyət göstərmiş 67 müsəlman məscidinin 63-ü tamamilə, 4-ü isə qismən dağıdlaraq yararsız hala salınıb. Yalnız beynəlxalq təşkilatların təzyiqləri nəticəsində Ağdam Cümə məscidini, Şuşa şəhərindəki Aşağı Gövhərəqə, Yuxarı Gövhərəqə və Saatlı məscidlərinin divarlarını salamat saxlamaq mümkün olub. Bütün dünyaya ermənilər Ağdam Cümə məscidinin içərisində ev heyvanları, o cümlədən donuz saxlamaqla öz yırancı simalarını göstərdilər. Məlumdur ki, Yerevandakı Dəmərbulaq məscidi yer üzündən silinib. Artıq işğaldan azad olunan ərazilərimizdə dini abidələrin bərpası işləri ardıcılıqla davam etdirilir.

"BÜTÜN DİNLƏRİN ABİDƏLƏRİ BİZDƏ QORUNUR – KİLSƏLƏR, SINAQOQLAR, O CÜMLƏDƏN ERMƏNİ KİLSƏSİ BAKI-NİN MƏRKƏZİNDE DÖVLƏT TƏRƏFİN-DƏN QORUNUR, TƏMİR EDİLİR"

Vurğulayaq ki, ölkəmizdə olan çoxsaylı xristian icması cəmiyyətimizin ayrılmaz və feal hissəsidir, onların abidələri və ibadət yerləri, kilsələr Azərbaycan dövləti tərəfindən tam mühafizə edilir və mütemadi olaraq bərpa edilir. Rus Pravoslav Baş Kafedral Kilsəsi, "Xilaskar" Yevangelik-lüteran kilsəsi, Gəncədəki Aleksandr Nevski Rus Pravoslav Kilsəsi dövlət tərəfindən təmir olunub, Bakı və Azərbaycan Yeparxiyasının Pravoslav Dini-Mədəniyyət Mərkəzi inşa edilib. Qəbələdəki Çotarı alban-udi və Bakıdakı Pravoslav kilsələrinin təmiri, Bakıdakı Müqəddəs Məryəm kilsəsinin inşası Heydər Əliyev Fondu "Tolerantlığın ünvanı – Azərbaycan" layihəsi çərçivəsində reallaşdırılıb. O cümlədən, Qəbələnin Nic qəsəbəsindəki Müqəddəs Məryəm Ana alban kilsəsi Heydər Əliyev Fondu tərəfindən əsaslı şəkildə bərpa edilib. Bakı şəhərinin mərkəzində Azərbaycan dövləti tərəfindən erməni kilsəsi bərpa edilib. Cənab Prazident bildirib ki, bütün dinlərin abidələri bizdə qorunur – kilsələr, sinaqoqlar, o cümlədən erməni kilsəsi Bakının mərkəzində dövlət tərəfindən qorunur, təmir edilib: "Onlar nə ediblər? Mən Zəngilanda olarkən dağıdlı, divarları qalmış məscidin önündəki çıxışında Azərbaycan xalqına müraciət edərək dedim

Erməni vandallığı - dağıdılan abidələr

onlar nə ediblər, beynəlxalq təşkilatlar müraciət edərək dedim ki, gəlin baxın, hesabatı burada hazırlayın, öz kabinetlərinizdə yox. Ermənistan rəhbərliyinin ve onun həvadalarının yalan məlumatlarına inanmayın, gəlin, öz gözlərinizle baxın nə günə salıblar bizim məscidlərimizi. Sadəcə olaraq, onlar görüntüsü yaratmaq üçün Yuxarı Gövhərəqə məscidini guya bir xarici şirkətlə birləşdə təmir etdiriblər. Bu təmir bize lazım deyil. Bu təmir riyakarlıq rəmzidir, sadəcə olaraq, görüntüsü yaratmaqdır ki, guya Ermənistan rəhbərliyi məscidləri təmir etdirir".

"ERMƏNİSTAN MÜSƏLMAN ÖLKƏLƏRİ ÜÇÜN DOST OLA BİLMƏZ"

Cox təessüfədici haldır ki, maddi-mədəniyyət abidələrinin zənginliyi ilə seçilən Qarabağ bölgəsinin Ermənistan tərəfindən işğali nəticəsində İslam mədəniyyətinə aid olan bütün abidələr dağıdlıb.

"Ermənistan daim çalışır ki, müsəlman ölkələri ilə münasibətlər qurur, bəzi ölkələrlə münasibətləri inkişaf etdirsin, özünü sanki müsəlman xalqlarına müsbət münasibət bəsləyən bir ölkə kimi qələmə versin", - deyən dövlət başçısı bunların yalan olduğunu çıxışlarının birində bildirmişdir: "Hamısı yalandır. Əger buna kimse bu günə qədər inanıbsa, gələsin Şuşaya, Ağdama, Füzuliye, Cəbrayıla, bizim azad

edilmiş digər torpaqlara, görsün ki, Ermənistan rəhbərliyi nə günə salıb müsəlman məscidlərini. Hər bir müsəlman üçün müqəddəs olan məbədlərimizi nə günə salıb. Dağıdıl, təhqir edib, donuz saxlayıb, inək saxlayıb, məscidlərimizin üzərində təhqirəmiz ifadələr yazdırıb. Belə bir ölkə müsəlman ölkələri ilə dost ola bilərmi? Əlbəttə ki, yox. Mən bunu dəfələrlə bütün beynəlxalq kürsüldən bəyan edirdim, müsəlman ölkələrinin liderlərinə müraciət edərək həm ikirəfli formatda, həm çoxtərəfli görüşlər əsasında, beynəlxalq tədbirlərdə deyirdim ki, Ermənistan müsəlman ölkələri üçün dost ola bilməz, məscidləri bu günə qoyan ölkə müsəlman ölkələri ilə dost ola bilməz".

Tarixin müxtəlif dönenlərində Azərbaycan tolerant mühiti, multikultural dəyərləri ilə seçilən məkan olub. Bütün dinlərin və etnik qrupların nümayəndələrinin birgə yaşaması və ölkəmizin uğurlu inkişafına birgə töhfələr mövcud mühitin təzahüründür. Bütün dinlər hərmətə yanaşaraq müxtəlif dinlərin məbədlərinə qayğı və diqqət göstərlər, o cümlədən dini ocaqlara məscidlərimizə olan münasibət Azərbaycanda din-dövlət münasibətlərinin, vətəndaş həmrəyliyinin yüksək seviyyəsini nümayiş etdirir.

Ermənistan əməllərinin təzahürü olan bu vətəndaşlıq bir daha təsdiqləyir ki, bütün bunlar Azərbaycana qarşı mədəni soyqırımıdır. Artıq Azərbaycan öz torpaqlarına sahibdir və işgalan azad olunan dağıdlı ərazilərimiz, o cümlədən dini-tarixi abidələr yenidən qurul-

lur, təmir və bərpa olunur.

"XALQIMIZA MƏXSUS MINLƏRLƏ TARİXİ-MƏDƏNİ ABİDƏ VƏ YAŞAYIŞ MƏSKƏNİ DAĞIDILIB VİRAN EDİLMİŞDİR"

Göründüyü kimi, ermənilər Azərbaycana qarşı işgalçılıq siyasetini təkcə ərazi iddiaları ilə məhdudlaşdırıbmış, mədəni ərəfələri, milli-mənəvi dəyərlərimizə göz dikiblər, onları oğurlayıb özününküleşdirməyə çalışıblar. Azərbaycanın mədəni ərəfələrini erməni mülkiyyəti adı ilə tanıtmağa çalışaraq əqli mülkiyyətimiz terrorcusuna əvəriliblər. Azərbaycanın işğal altında olan ərazilərini xarabalaşa çevirən ermənilər vəhşilik missiya-larını həyata keçiriblər. Artıq Azərbaycan 44 günlük Vətən mühəharibəsində Zəfer qazandı və yolumuzu gözəyən yurd yerlərimizdə abadlıq quruculuq işlərinə start verilib. İşğaldan azad olunmuş ərazilərdə məscidlər, mədrəsələr, körpülər, məbədlər nəinki dağıdilmiş, eyni zamanda bir çox hallarda təyinatına uyğun olmayan şəkildə istifadə olunaraq

xalqımızın milli mənəvi dəyərləri təhqir edilmişdir. Füzuli rayonunda Hacı Ələkbər məscidi, Dədəli, Merdənli, Gecəgözü, Yuxarı Veysəlli kənd məscidləri, Cəbrayıl r a y o n u n d a Süleymanlı və Papi kənd məscidləri, Qubadlı rayonunda

Məmər və Yusifbəyli kənd məscidləri, Zəngilan rayonunda Zəngilan şəhər məscidi, Malatkeşin və Zəngilan kənd məscidləri və s. bu sıradan vurğulanmalıdır. Qaraağac qəbiristanlığında yerləşmiş yerli əhəmiyyətli memarlıq abidəsi olan Uğurlu bəyin türbəsi də daxil olmaqla XIX əsre aid 4 türbə təmamilə məhv edilmişdir. Ağdam şəhərində yerləşən Pənahəli xanın və Mehdiqulu xanın türbələri dağıntılarla məruz qalmış, işgalçı Ermənistan tərəfindən abidələrə ciddi ziyan deymisidir. Erməni silahlı qüvvələri tərəfindən ən çox dağıdılan daşınmaz mədəni ərəfələrə olan məscidlər, türbələr və digər inanc yerləridir ki, bu da erməni vandallığının göstəricisidir.

Şuşada Yuxarı Gövhər Ağa məscidinin əsaslı yenidənqurma və bərpa işlərindən sonra açılışı, eləcə də Saatlı məscidinin açılışı dini abidələrimizə Heydər Əliyev Fondu tərəfindən ayrılan diqqətdir. Dini ocaqlara olan münasibət Azərbaycanın bugünkü həqiqətlərinin təzahüründür.

ZƏNGƏZURDAN İRƏVANA QƏDƏR DAĞIDILMİŞ TARİXİ ABİDƏLƏR

Bütün qeyd olunan bu və digər abidələrlərle yanaşı, Ermənistan ərazisində məhv edilən Azərbaycan abidələrini də qeyd etməliyik. Zəngəzurdan İrəvana qədər dağıdılmış tarixi abidələr erməni vandallığının bariz nümunəsidir. 1988-ci ildə Zəngəzurda, Göyçədə, Dərələyəzədə, İrəvanda, Vədiyədə yaşıyan azərbaycanlılar dədə-baba yurdla-

rından qovulmağa başlıdlar. Kütlevi terrora məruz qalan azərbaycanlılar məcburiyyət qarşısında qalıb öz dədə-baba yurduların tərk etdilər. Bu ərazilərdə onlara məxsus yüzlər tarixi, maddi-mədəniyyət abidələri ermənilər tərəfindən dağıdılaraq məhv edildi. Ulu Öndər Heydər Əliyev deyirdi: "Son iki əsrde Qafqazda azərbaycanlılara qarşı məqsəd-yönlü şəkildə həyata keçirilmiş etnik təmizləmə və soyqırımla siyaseti nəticəsində xalqımız ağır məhrumiyyətlərə, milli faciə və məşəq-qətlərə məruz qalmışdır. Mərhele-mərhele gerçəkləşdirilən beş qeyri-insani siyaset nəticəsində azərbaycanlılar indi Ermənistan adlandırılan ərazidən - min illər boyu yaşıdlıqları öz doğma tarixi-ətnik torpaqlarından

didərgin salınaraq kütlevi qətl və qırğınlara məruz qalmış, xalqımızın məxsus minlərlə tarixi-mədəni abidə və yaşayış məskəni dağıdılıb viran edilmişdir".

TARİX ƏDALƏTİ BƏRPA EDİR

Qərbi Azərbaycan ölkəmizin tarixinə görə, qədim bölgələrdən biridir. Burada mövcud olan qəbirşanlıqlardakı nadir məzar daş nümunələri, tarixi türk qalaları, məscidlər və s. bu məkanın tarixinin göstəricisidir. Böyük bir ərəfən nümunələri bu yerlərdədir. Əhalisi soyqırımla deportasiyalara məruz qalmış tarixi Azərbaycan ərazilərindən biri də qədim Zəngəzur torpağıdır.

1915-ci ildə Zəngəzur və İrəvan quberniyasının ərazisində 382 şəhər məscidi, 9 sünni məscidi fəaliyyət göstərib. İrəvan quberniyasında məscidlərin artma dinamikası 1904-cü ildə 201, 1911-ci ildə 342, 1915-ci ildə 382 şəklinde olub. Bu artım dinamikası bölgədə müsəlman əhalisinin sürətlə artmasından və bu ərazidə müsəlman ruhanilarının güclü mövqeyində xəbər verir. Məscidin filialları Zəngəzurun Şəki, Vaqudi, Mərdhuz, Qarraq, Saldaş, Karkyal, Ağbəs, Ağbağ, Hacıəmi, Ballıqaya, Karkas, Çaralı, Xardcmaqlı, Dəstəkərd, Qalacıq, Mollalar, Təzə Kilsə, Nərcan və digər kəndlərdən fəaliyyət göstərib. İrəvan şəhərinin özündə XX əsrin əvvəlinə kimi Qədim Şəhər, Çame, Hacı Novruzəlibəy, Hacı İmamverdiyə, Mirzə Səfibəy, Hacı Cəfərbəy məscidləri fəaliyyət göstərib. İrəvanın Çame məscidi kompleksində iri medrəsə binası da mövcud olub. Bu tarixi abidələrin əksəriyyəti ermənilər tərəfindən vəhşicəsinə məhv edilib, yaxud mənşəyi dəyişdirilib.

Qədim tarixi olan Zəngəzur mahalının Qaraxəsə rayonunun Urud kəndi ərazisində yerləşən qədim Azərbaycan - türk tarixi-məmarlıq abidələri kompleksi olan Uruda daxil olan Urud qalası Urud kəndi yaxınlığında yerləşən tarixi türk qalasıdır. Xatırladıq ki, 1968-ci ildə ermənilər Urud kəndinin adını isə dəyişərək Vorotan, Urud qalasının adını isə Vorotanberd qoymuşlar. Urud kəndində 1988-ci ildə kimi yalnız Azərbaycan türkləri yaşamışlar. Bu kənddə ermənilərin ilk məskunlaşması 1988-ci ildən sonra olmuşdur.

Onu da qeyd edək ki, abidələr kompleksinin ən mühüm hissəsi isə Urud kəndi yaxınlığında orta əsrlər Azərbaycan məzarlığıdır. Məzarlıqda bədii tərtibatlı məzar daşları, qəbirüstü sənduqələr və qoç heykəlləri olmuşdur. Qəbiristanda 13 sənduqə, 4 qoç heykəlli məzar daş qeydə alınmışdır. Məzarlıq ermənilər tərəfindən dağıdılıb, Urud qalasının yalnız xarabalaşları qalır.

Ermənilər Azərbaycan xalqının tarix və mədəniyyətinə dair fakt və həqiqətləri saxlaşdırmaqla bərabər, abidələrin görünüşünü və yazılılarını da sünü şəkildə "erməniləşdirilmişlər". Məkrli niyyət və mənfur siyaset sahibi olan ermənilərin azərbaycanlılara qarşı tərəfdikləri vandallımla hərəkətləri hər zaman pişənilib. Tarix ədaleti bərpa edir. Hər zaman belə olub, bu gün də belədir.

Nəzakət ƏLƏDDİNQIZI